

МОВОЗНАВЧА ПРАГМАТИКА В КОНТЕКСТІ МОДЕРНИХ ПОГЛЯДІВ НА ВЕРБАЛІЗАЦІЮ НАУКОВИХ ТЕОРІЙ

Дем'янюк А.А., к. філол. н.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЛІНГВОМЕТОДИЧНИХ ТРАДИЦІЙ

У статті розглядаються теоретичні основи врахування методичного аспекту національної специфіки студентів.

Ключові слова: національна мова й культура, національні лінгвометодичні традиції, когнітивний стиль, мовна інтерференція.

The article analyses the theoretical basis of methodical aspect of the students' national specificity.

Key words: national language and culture, national linguistic and methodical traditions, cognitions style, speech interference.

В статье рассматриваются теоретические основы учета методического аспекта национальной специфики студентов.

Ключевые слова: национальный язык и культура, национальные лингвометодические традиции, когнитивный стиль, языковая интерференция.

З одними й тими самими об'єктами різні люди навіть в одному товаристві пов'язують різний смисловий зміст, і ця відмінність цілком визначається нетотожністю їх соціального досвіду і є результатом діяльності та спілкування в різних соціальних середовищах. У практиці викладання української та російської мов як іноземних мова йде про взаємодію представників різних культур, і чим даліші культури, тим гостріше виникає проблема етнокультурної інтерференції. Це, безумовно, знаходить

відображення і в сфері навчальної діяльності (навчання), і технології навчання, тому, варто зазначити, універсалізація прийомів і методів навчання українській мові на початковому етапі без урахування національної специфіки середовища часто призводить до неефективності навчального процесу (особливо це стосується представників таких далеких культур, як Китай, Японія, Корея). Орієнтація тільки на свої традиції викладання часто вступає у протиріччя зі стереотипами студентів, зі звичною для них методикою навчання, викликаючи в них негативну реакцію до манер викладання, до соціального оточення і навіть до самої мови.

Ми вводимо поняття "національні лінгвометодичні традиції" і визначення структури цих традицій, під якими розуміємо механізм акумуляції, збереження, трансмісії та відтворення традиційної технології навчання мовам, когнітивного стилю навчальної діяльності і національних способів організації педагогічного спілкування. Національні лінгвометодичні традиції представлені як предмет цілісного лінгвометодичного дослідження, що спирається на дані не тільки психології, психолінгвістики, філософії, але й етнопсихології, історії, культурології, літератури та ін.

Проблема врахування національної специфіки учнів і студентів у вітчизняній лінгводидактиці вперше була поставлена в 50-ті роки в період розповсюдження свідомозіставного методу. Згідно з цим методом, лексико-граматичні одиниці української та російської мов повинні були засвоюватися через систему зіставлень із рідною мовою чи мовою-посередником студентів: цим передбачалося зняти мовну інтерференцію. Було висунуто принцип урахування рідної мови учнів і студентів, що визначав зміст навчання та методіку викладання російської мови того періоду.

У межах зазначеного підходу використовувалися міжмовні зіставлення, як у "вузькому", так і в "широкому" розумінні. Під "вузьким" розуміли зіставлення, що проводилися для встановлення можливих шляхів профілактики помилок: встановлювалися труднощі, вироблялась їх класифікація, на основі якої давалися деякі загальні, але не конкретні рекомендації (Вяткіна [10], Менац [19], Ян Цзаоцин [30],

Черненко [27] та ін.). При "широкому" розумінні зіставлення здійснювалися не тільки заради вказаної вище мети, а й розроблялися конкретні рекомендації та системи вправ, що їх реалізували: зароджувалася національно орієнтована лінгводидактика російської мови як іноземної (Горбачик [12], Помозова [22] та ін.).

На основі деяких досліджень стали створюватися посібники та підручники (Виноградова, Коробейнікова [8], Ампілогова [1], Скворцова [25], Баш [3] та ін.), а також власні національно орієнтовані методики та аспекtnі моделі навчання (Оконь [21], Вагнер [5] та ін.).

Найбільш розробленими і в кількісному, і в якісному плані виявилися граматичний (Боровикова [4], Виноградов, Милославський [7] та ін.), і фонетичний рівні (Головьяшина [11], Іванова [17] та ін.). Вивчення ж лексики – за невеликим виключенням (Занглігер, Іванова [16], Якуба Балло [29] та ін.) велося переважно в межах лінгвокраїнознавства (Чан Дінь Тоан [26], Ву Нгок Вінь [9] та ін.).

У лінгвокраїнознавстві поряд із принципом урахування національної культури, тобто вивчення власне мовних фактів стало поєднуватися з вивченням культури взаємодіючих мов (Верещагін, Костомаров [6], Бахтлер, Верещагін, Прохоров [2] та ін.). Ці принципи розглядалися як принципи національної орієнтації в навчанні російській мові як іноземній (Верещагін, Костомаров [6] та ін.).

Необхідність у створенні національно орієнтованих підручників і навчальних посібників, що максимально враховували лінгвокультурну специфіку адресата, сприяла появі (за аналогією з лінгвістичним) лінгвокраїнознавчого зіставлення. Таке зіставлення було різновидом контрактивної семасіології і своєю найближчою метою ставило виявлення та дослідження одиниць мови з яскраво вираженою національною специфікою. Мовні явища інтерпретувалися на основі семантичного зіставлення денотативних, конотаційних значень і лексичного фону, встановлювалася їх тотожність / нетотожність, на основі чого розроблялися методичні рекомендації, а також відбирався навчальний лексикографічний матеріал, який потім

використовувався в навчальних лінгвокраїнознавчих посібниках і словниках (Никоноров [20], Селіванова [24] та ін.).

Існує також робота, орієнтована на вивчення міжкультурної комунікації в межах російської мови як іноземної (Дешерієва [14]), у якій робляться спроби створення моделей міжкультурного спілкування (передбачається урахування лінгвістичного, прагматичного, когнітивного, аксіологічного та естетичного рівнів). Встановлено також, що врахування національної специфіки передбачає комплексний опис етнотипу учнів.

Власне методичний аспект національної специфіки став ураховуватися в межах зіставної лінгвістики при створенні методичних рекомендацій і власних національно орієнтованих методик навчання, а також національних варіантів універсальних підручників (наприклад, "Русский язык для всех" / Під ред. В.Г. Костомарова [23] переробляли Ернандес, Сосенко [28], Джакаліа Сіака Траоре [15], Дербель Мохамед [13] та ін.).

У багатьох дослідженнях чітко наголошується на необхідності врахування національної специфіки учнів (спілкування та когнітивний стиль), а також – національних методичних традицій.

Отже, в умовах українського та російського мовних середовищ національна специфіка береться до уваги в основному в межах лінгвістичного, лінгвокраїнознавчого напрямку. Психологічний і методичний аспекти цієї специфіки майже не розглядають. Виходячи з цього, ми вбачаємо своє головне завдання в тому, щоб обумовити важливість урахування національної специфіки в межах методичного (національна технологія навчання іноземним мовам) та психологічного (когнітивний стиль і психологія спілкування) напрямків.

Зазначимо також, що вибір етнотипу учнів був зумовлений соціальним замовленням: необхідністю навчання китайського контингенту, з яким вітчизняним українцям та русистам довгий час працювати не приходилося. Між тим, досвід колег із Англії та США свідчить, що студенти з країн Південно-Східної Азії гірше всіх піддаються переорієнтації на нові навчальні стратегії та віддають перевагу орієнтуванню на використання "вивчених" правил (Politzer [32], Q'Malley [31]).

Дослідження Дж. Рейда (Reid [34]) дозволили йому встановити деяку залежність між навчальною діяльністю та національною приналежністю, а Г.Потер (Poter [33]) виявив зв'язок між неуспішністю деяких національних груп і використанням неадекватних навчальних стратегій, запозичених ними з минулого навчального досвіду: в умовах нового мовного середовища вони виявилися неефективними. Вітчизняні дослідження своєрідності пізнавальної діяльності іноземних студентів також указують на те, що на початковому етапі навчання в умовах українського чи російського мовних середовищ чітко виявляються етнічні настанови (Лойко [18]).

Отже, вивчення національних лінгвометодичних традицій зумовлено характером самого об'єкта дослідження, до того ж пріоритетною є компаративістська культурологічна модель, що поділяється, в свою чергу, на дві моделі – старокитайську та новокитайську. Фоном буде служити українська лінгводидактична система.

Враховуючи те, що модель не може бути вільною від внутрішніх протиріч (вичерпний опис – це лише теоретичне припущення) і здатна представити тільки частину досліджуваного об'єкта (коли мова йде про діахронію), в подальших своїх дослідженнях будемо вважати відносно повними ті моделі опису, котрі зможуть відобразити суттєві компоненти технології навчання і навчальної діяльності етнотипу.

1. Ампилогова Б.Г. Корректировочный курс русского языка для преподавателей-русистов из ВНР / Б.Г. Ампилогова, Л.И. Бондарев, С.И. Кокорина.– М. : Русский язык, 1980. – 237 с.

2. Бахтлер Ф. О возможном использовании родного языка обучающихся в лингвострановедческих целях / Ф. Бахтлер, Е.М. Верещагин, Ю.Е. Прохоров // РЯЗР. – 1978. – № 1. – С. 68-75.

3. Баш Е.Г. Корректировочный курс русского языка для преподавателей-русистов из ЧССР / Е.Г. Баш, Н.А. Метс, Л.А. Бабалова. – М. : Русский язык, 1985. – 207 с.

4. Боровикова Н.А. Сопоставительное изучение русской глагольной лексики монгольских студентов-филологов старших курсов / Н.А. Боровикова // Лингвометодические основы преподавания русского языка как иностранного на старших курсах. – Свердловск : Изд-во УрГУ, 1983. – С. 108-113.

5. Вагнер В.Н. Национально ориентированная методика в действии / В.Н. Вагнер // РЯЗР. – 1988. – № 1. – С. 70-75.

6. Верещагин Е.М. Язык и культура : лингвострановедение в преподавании РКИ / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1990. – 246 с.

7. Виноградов В.С. Сопоставительная морфология русского и испанского языков / В.С. Виноградов, И.Г. Милославский. – М. : Высшая школа, 1986. – 156 с.

8. Виноградова Г.Ф. Вводный курс фонетики русского языка для студентов-кубинцев / Г.Ф. Виноградова, Н.Б. Коробейникова. – К. : КГУ, 1965. – 495 с.

9. Ву Нгок Винь. Методические основы разработки социокультурного материала в преподавании русского языка вне языковой и культурной среды (на материале сопоставления русской безэквивалентной и фоновой лексики с вьетнамской) : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ву Нгок Винь. – М., 1992. – 24 с.

10. Вяткина Н.И. Учет родного языка при проведении спецкурса / Н.И. Вяткина // Методика преподавания русского языка иностранным студентам. – Ленинград : ЛГУ, 1983. – С. 18-24.

11. Головяшина Л.С. К вопросу о степени устойчивости фонетических ошибок в русской речи кубинцев / Л.С. Головяшина, Л.В. Дузь, Н.Б. Коробейникова // Вестник Киевского университета. Методика обучения студентов-иностранцев. – К. : КГУ, 1986. – № 10. – С. 27-28.

12. Горбачик А.Л. Особенности работы над фонетикой русского языка в индийских группах / А.Л. Горбачик // Вопросы теории и методики преподавания русского языка иностранцам. – М. : МГУ, 1963. – С. 134-160.

13. Дербель Мохамед. Методические основы национальной модификации типового универсального пособия по обучению чтению (для филологов-русистов младших курсов в тунисском языковом вузе) : автореф. дис ... канд. пед. наук : 10.02.01 / Дербель Мохамед. – М., 1987. – 25 с.

14. Дешериева Ю.Ю. Исследование межкультурной коммуникации для совершенствования форм и способов учета национальной культуры / языка учащихся в учебном процессе и при создании учебных материалов / Ю.Ю. Дешериева. – М. : Гос. Ин-т рус. яз. им. А.С. Пушкина, 1989. – 17 с.

15. Джакалия Сиака Траоре. Проблемы модификации типового универсального учебника русского языка для использования в условиях Мали (на материале учебника для первого года обучения в

лицеях) : автореф. дис ... канд. пед. наук : 10.02.01 / Джакалия Сиака Траоре. – М., 1985. – 28 с.

16. Занглигер В. Учет родного языка при отборе лексического минимума по родственным языкам / В. Занглигер, З. Иванова // Методика преподавания русского языка за рубежом : [сборник статей]. – М. : Русский язык, 1981. – С. 78-81.

17. Иванова М.А. Акцентуационно-ритмическая структура русского слова и словосочетания в речи китайцев : автореф. дис ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Иванова Марина Александровна. – СПб., 1994. – 16 с.

18. Лойко Н.А. Исследование этнопсихологического своеобразия познавательной деятельности студентов / Н.А. Лойко // Этническая психология. – М. : МГУ, 1984. – С. 34-48.

19. Менац А. Типы интерференции при изучении русского языка носителей хорватско-сербского языка / А. Менац // Методика преподавания русского языка за рубежом : [сборник статей]. – М. : Русский язык, 1981. – С. 27-34.

20. Никоноров А. К вопросу адаптации материалов лингвострановедческого словаря для польских студентов-русистов / А. Никоноров // Из опыта создания лингвострановедческих пособий по русскому языку. – М. : МГУ, 1976. – С. 156-170.

21. Оконь З.П. Очерки по методике преподавания русского языка лицам, говорящим на испанском языке / З.П. Оконь. – М. : Изд-во МГУ, 1964. – 174 с.

22. Помозова С.И. К вопросу об учете национальных особенностей учащихся в процессе работы над русским произношением / С.И. Помозова, Р.И. Ремизовская // Вестник Киевского университета. Методика обучения студентов-иностранцев. – К. : КГУ. – 1986. – № 10. – С. 72-77.

23. Русский язык для всех : Учебник / Под ред. В. Костомарова. – М. : Русский язык, 1994. – 544 с.

24. Селиванова С.И. Национальное восприятие образов мира при чтении художественной литературы / С.И. Селиванова // Лингвометодические проблемы преподавания русского языка как иностранного. – М. : МГУ, 1993. – С. 62-68.

25. Скворцова Г.Л. Корректировочный курс русского языка для преподавателей-русистов из ВНР / Г.Л. Скворцова, Т.К. Вострцова, В.В. Дронов. – М. : Русский язык, 1981. – 144 с.

26. Чан Динь Тоан Русская афористика во вьетнамской аудитории : проблемы начального этапа обучения / Чан Динь Тоан, А.С. Мамонтов // РЯЗР. – 1989. – № 5. – С. 79-81.